

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Казьмірука Сергія Дмитровича на тему «Методологічні та правові засади застосування поліграфа у секторі безпеки і оборони України» подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

1. Загальна характеристика роботи

Дисертація Сергія Дмитровича Казьмірука присвячена комплексному дослідженню методологічних, методичних та організаційно-правових засад застосування поліграфа у секторі безпеки і оборони України. Обрана автором проблематика має міждисциплінарний характер і охоплює питання розвитку методів психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа, їх організаційного забезпечення, нормативно-правового регулювання, а також перспектив цифровізації та використання сучасних інформаційних технологій і штучного інтелекту.

Актуальність теми дослідження зумовлена трансформаціями безпекового середовища України, зростанням рівня та різноманітності загроз національній безпеці, а також необхідністю підвищення ефективності кадрової, контррозвідувальної, антикорупційної та іншої діяльності, пов'язаної з оцінюванням достовірності інформації. У цих умовах психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа набуває значення не лише спеціального практичного інструменту, а й об'єкта комплексного правового та організаційного забезпечення.

Особливого значення набуває фрагментарність і переважно відомчий характер регулювання застосування поліграфа в Україні, що зумовлює потребу у формуванні єдиних підходів до організації відповідної діяльності, стандартизації методик, професійної підготовки поліграфологів та забезпечення процедурних гарантій і прав осіб, щодо яких проводяться дослідження. Водночас розвиток цифрових технологій та штучного інтелекту створює нові можливості для оброблення й аналізу психофізіологічної інформації, що актуалізує питання технологічної модернізації поліграфологічних систем та їх належного нормативно-правового регулювання із збереженням провідної ролі фахівця.

Структура дисертації загалом відповідає меті та завданням дослідження. Послідовно розглянуто генезу методології психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа, сучасні методичні підходи та міжнародні стандарти, організаційні й психологічні засади його застосування, нормативно-правове регулювання в Україні, а також напрями його вдосконалення та перспективи впровадження інноваційних технологій. Така побудова забезпечує комплексний розгляд проблематики - від теоретико-методологічних засад до практичних і нормативних механізмів її реалізації.

Отже, вибір теми дисертації є обґрунтованим, відповідає сучасним потребам розвитку правового та організаційного забезпечення сектору безпеки і оборони України та має теоретичне і практичне значення.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, визначається належним опрацюванням теоретичних, нормативно-правових та емпіричних джерел, використанням комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, а також відповідністю отриманих результатів поставленим завданням.

Теоретичну основу роботи становлять праці вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені методологічним, психологічним, криміналістичним, адміністративно-правовим та організаційним аспектам застосування поліграфа. Автором враховано сучасні тенденції розвитку поліграфології, зокрема доказові підходи, міжнародні професійні стандарти, цифрові технології, автоматизовану обробку психофізіологічної інформації та використання штучного інтелекту.

Важливе значення має аналіз міжнародного досвіду та професійних стандартів, зокрема підходів American Polygraph Association (APA) і ASTM International. Їх опрацювання дало змогу визначити можливості адаптації відповідних практик до українських умов з урахуванням вимог національного законодавства, принципів законності, добровільності, захисту персональних даних та процедурних гарантій.

Нормативно-правову основу дослідження становлять акти національного та міжнародного права, що регулюють або стосуються проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа. Їх аналіз дозволив виявити фрагментарність чинного регулювання та обґрунтувати необхідність його системного вдосконалення. Заслуговує на увагу запропонована автором дворівнева модель регулювання, що передбачає поєднання загальнодержавних нормативних положень із відомчими стандартами, методиками та регламентами.

Емпіричну базу роботи становлять матеріали практичної діяльності сектору безпеки і оборони України, аналітичні та звітні матеріали державних органів, результати узагальнення науково-практичного досвіду, експертні висновки, навчально-методичні розробки, матеріали науково-практичних конференцій, а також результати власних досліджень та апробації положень дисертації.

Обґрунтованість результатів забезпечується також застосуванням системного, історико-правового, порівняльно-правового, формально-юридичного, структурно-функціонального та інших методів, що дало змогу комплексно розглянути поліграфологічні дослідження як міждисциплінарне явище та сформулювати авторське бачення напрямів їх методичного, організаційного і правового вдосконалення.

Логіка дослідження відповідає його меті та завданням: від аналізу генези й методології поліграфологічних досліджень, зарубіжних підходів і міжнародних стандартів - до розгляду організаційних, тактичних та психологічних засад, нормативно-правового регулювання в Україні й формулювання пропозицій щодо його вдосконалення та технологічної модернізації.

Обґрунтованими видаються положення щодо вдосконалення понятійно-категоріального апарату, зокрема запропоновані авторські дефініції понять «детекція брехні», «психофізіологічне дослідження із застосуванням інтелектуального та високотехнологічного інструментарію» та «Комп'ютеризована поліграфологічна система Казьмірука».

Заслужують на увагу пропозиції щодо технологічної модернізації поліграфологічних досліджень шляхом поєднання традиційних методів із цифровими технологіями, автоматизованим аналізом даних, системами підтримки прийняття рішень та штучним інтелектом. Водночас позитивним є збереження провідної ролі фахівця у проведенні дослідження та інтерпретації його результатів відповідно до підходу «human-in-the-loop». Перспективні технологічні рішення автор не ототожнює з уже доведеними методиками, наголошуючи на необхідності їх наукової, методичної та правової валідації.

У цілому висновки та рекомендації дисертації логічно впливають із проведеного дослідження, відповідають його меті й завданням та спрямовані на вирішення визначеної наукової проблеми. Сукупність опрацьованих джерел, нормативного й емпіричного матеріалу, застосованих методів та отриманих результатів дає підстави вважати основні наукові положення, висновки і рекомендації дисертації достатньо обґрунтованими.

3. Достовірність і наукова новизна наукових положень, висновків дослідження

Достовірність і наукова новизна положень, висновків та рекомендацій дисертаційного дослідження визначаються комплексним характером роботи, використанням теоретико-методологічних, нормативно-правових, організаційних і технологічних підходів, а також урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду застосування поліграфа.

Наукова новизна дисертації полягає у формуванні цілісного авторського підходу до методологічних, методичних та організаційно-правових засад застосування поліграфа у секторі безпеки і оборони України. Автор поєднує зазначені складові в межах єдиного підходу, розглядаючи психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа як комплексний об'єкт наукового та правового дослідження.

Заслужують на увагу авторські пропозиції щодо вдосконалення понятійно-категоріального апарату, зокрема визначення понять «детекція брехні», «психофізіологічне дослідження із застосуванням інтелектуального та високотехнологічного інструментарію» та «Комп'ютеризована поліграфологічна система Казьмірука». Вони спрямовані на уточнення змісту відповідних явищ та створення підґрунтя для їх подальшої нормативної регламентації.

Суттєвим елементом новизни є запропонований підхід до системного розвитку методології поліграфологічних досліджень із поєднанням сучасних наукових підходів, міжнародних професійних стандартів та технологічних інновацій. Автор обґрунтовує можливість адаптації відповідного зарубіжного досвіду, зокрема підходів American Polygraph Association та ASTM International, до українських умов.

Науково-практичне значення мають пропозиції щодо вдосконалення організаційно-правового забезпечення застосування поліграфа. З огляду на фрагментарність чинного регулювання автор пропонує його систематизацію на основі поєднання загальнодержавних нормативних положень із відомчими стандартами, методиками та регламентами. Окремо визначено правові й організаційні гарантії проведення досліджень, зокрема законність, добровільність,

повагу до честі та гідності людини, захист персональних даних і професійну незалежність поліграфолога.

Важливим напрямом новизни є визначення перспектив технологічної модернізації поліграфологічної діяльності шляхом використання цифрових технологій, автоматизованого аналізу психофізіологічних сигналів, математичних алгоритмів, систем підтримки прийняття рішень та штучного інтелекту. Водночас автор обґрунтовує збереження провідної ролі фахівця у проведенні дослідження та оцінюванні його результатів за моделлю «human-in-the-loop». Перспективні технологічні рішення розглядаються з урахуванням необхідності їх наукової, методичної та правової валідації.

У цілому положення наукової новизни охоплюють взаємопов'язані рівні — від удосконалення понятійного апарату та методологічних підходів до організаційно-правового регулювання і технологічної модернізації поліграфологічної діяльності. Вони логічно пов'язані з метою та завданнями дисертації.

Достовірність отриманих результатів підтверджується опрацюванням наукових джерел, національних і міжнародних нормативно-правових актів, матеріалів практичної діяльності та результатів власних досліджень автора, а також застосуванням комплексу наукових методів.

Таким чином, дисертація містить **сукупність положень, що мають ознаки наукової новизни**, серед яких систематизація методологічних, методичних та організаційно-правових засад застосування поліграфа, розвиток понятійного апарату, пропозиції щодо вдосконалення нормативного регулювання та визначення перспектив цифровізації й використання інтелектуальних технологій.

4. Оцінка змісту дисертації

Дисертаційна робота є структурно цілісним дослідженням, зміст якого загалом відповідає визначенням меті, предмету та завданням. Структура роботи забезпечує послідовний перехід від теоретико-методологічного осмислення проблеми до аналізу організаційно-правових засад та формулювання напрямів їх удосконалення.

У першому розділі *«Генеza методологічних засад психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа»* досліджено історичні та теоретико-методологічні передумови становлення поліграфології, розвиток відповідних методів і технологій, сучасні зарубіжні підходи та професійні стандарти, зокрема APA і ASTM International. Позитивним є врахування сучасних тенденцій розвитку поліграфології, пов'язаних із доказовими підходами, професійною підготовкою фахівців, контролем якості та цифровізацією. Окрему увагу приділено можливостям використання штучного інтелекту, окуломоторних систем та автоматизованого аналізу психофізіологічної інформації.

Другий розділ *«Організаційно-правові засади застосування поліграфа у секторі безпеки і оборони України»* присвячено організаційним, тактичним і психологічним аспектам проведення досліджень, а також стану їх нормативно-правового регулювання. Автор розглядає вимоги до професійної діяльності поліграфолога, забезпечення прав досліджуваної особи, конфіденційності інформації, належних умов проведення та контролю якості. Аналіз нормативної бази дозволяє автору обґрунтувати необхідність систематизації регулювання,

уніфікації професійних вимог та адаптації міжнародних стандартів до українських умов.

Третій розділ «Удосконалення методичних та організаційно-правових засад застосування поліграфа у секторі безпеки і оборони України» має прикладний характер і містить пропозиції щодо розвитку методичних підходів, професійної підготовки, контролю якості та нормативного забезпечення поліграфологічної діяльності. Значну увагу приділено перспективам технологічної модернізації, зокрема використанню автоматизованого аналізу психофізіологічних сигналів, математичних алгоритмів, систем підтримки прийняття рішень та штучного інтелекту. Водночас автор пов'язує впровадження таких технологій із необхідністю правової визначеності, контролю ризиків та дотримання прав людини.

Зміст розділів логічно взаємопов'язаний: теоретичні положення першого розділу створюють основу для організаційно-правового аналізу в другому, результати якого покладено в основу пропозицій щодо вдосконалення відповідних механізмів у третьому розділі. Така побудова забезпечує цілісність дослідження та його спрямованість на досягнення визначеної мети.

Загалом зміст дисертації відповідає її темі, меті та завданням, характеризується послідовністю викладу матеріалу та належним взаємозв'язком теоретичних, організаційно-правових і прикладних положень. Робота охоплює як сучасний стан поліграфологічної діяльності, так і перспективні напрями її методичного, правового та технологічного розвитку.

5. Теоретичне та практичне значення результатів дослідження

Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає у розвитку наукових положень щодо методологічних, методичних та організаційно-правових засад застосування поліграфа у секторі безпеки і оборони України. Запропоновані автором підходи до вдосконалення понятійного апарату, систематизації методичних засад, адаптації міжнародних професійних стандартів та розвитку нормативно-правового регулювання можуть бути використані для подальших наукових досліджень проблем поліграфології, правового забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони та цифровізації відповідних процесів.

Практичне значення роботи визначається можливістю використання сформульованих у ній пропозицій у правотворчій та правозастосовній діяльності, зокрема під час удосконалення нормативно-правового і методичного забезпечення проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа. Запропоновані автором підходи можуть бути корисними для стандартизації процедур, професійної підготовки та контролю якості діяльності поліграфологів, а також для визначення правових і організаційних засад використання сучасних цифрових технологій та інструментів штучного інтелекту у відповідній сфері.

Окремі положення дисертації можуть бути використані в освітньому процесі під час підготовки фахівців у сфері права, безпеки та правоохоронної діяльності, а також у подальшій науковій розробці проблем удосконалення поліграфологічної діяльності в Україні.

6. Аналіз дискусійних положень та зауваження

Віддаючи належне проведеному дослідженню, його теоретичному рівню та практичній спрямованості, вважаємо за необхідне висловити окремі міркування дискусійного характеру, які не знижують загальної позитивної оцінки дисертації:

1. У дисертації значну увагу приділено цифровізації поліграфологічної діяльності, використанню технологій штучного інтелекту, математичних моделей та високотехнологічного інструментарію. Водночас окремі положення щодо можливостей підвищення достовірності та об'єктивності результатів за рахунок застосування таких технологій могли б бути більш детально підкріплені конкретними емпіричними даними, показниками ефективності або результатами апробації відповідних технологічних рішень.

2. Дискусійним видається питання співвідношення традиційного поліграфологічного дослідження та запропонованих автором інноваційних систем виявлення прихованої і недостовірної інформації. Доцільним було б більш чітко визначити критерії, за якими можна оцінювати переваги нових технологічних підходів порівняно з усталеними методиками, а також межі їх самостійного та комбінованого застосування.

3. Автором обґрунтовується необхідність систематизації та уніфікації нормативно-правового регулювання застосування поліграфа в Україні, зокрема шляхом формування загальнодержавної нормативної основи та її поєднання з відомчими стандартами і регламентами. Водночас дискусійним залишається питання щодо оптимального співвідношення загального законодавчого регулювання та спеціальних відомчих процедур з урахуванням особливостей діяльності різних суб'єктів сектору безпеки і оборони.

4. У роботі порушується важливе питання правового статусу результатів психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа. Водночас, на нашу думку, перспективним напрямом подальшого дослідження є більш детальне розмежування правового значення таких результатів залежно від сфери їх використання - кадрової роботи, службових розслідувань, оперативної діяльності чи кримінального провадження. Таке розмежування сприяло б більш чіткому визначенню меж використання результатів поліграфологічного дослідження у різних видах правовідносин.

5. Певні дискусійні питання виникають і щодо запропонованого автором широкого використання авторських термінологічних конструкцій для характеристики сучасних поліграфологічних технологій. Їх застосування сприяє формуванню авторської концепції, однак окремі поняття доцільно було б додатково співвіднести з усталеним понятійно-категоріальним апаратом юридичної науки, поліграфології та суміжних наукових дисциплін, що сприяло б їх більш однозначному сприйняттю та подальшому нормативному використанню.

6. Окремі положення дисертації мають виражений перспективний характер, зокрема пропозиції щодо використання математичних моделей, алгоритмів машинного навчання та штучного інтелекту. Сам автор слушно зазначає необхідність їх подальшої наукової, методичної та правової валідації. У зв'язку з цим вважаємо, що подальші дослідження у цьому напрямі мають бути спрямовані на експериментальну перевірку відповідних технологій, визначення меж їх надійності та встановлення чітких процедур контролю за результатами автоматизованого аналізу.

Зазначені положення мають переважно дискусійний характер і стосуються окремих аспектів дослідження, які можуть бути предметом подальшої наукової дискусії. Вони не заперечують загальної концепції дисертації, її наукової новизни та практичної значущості, а навпаки, засвідчують перспективність порушеної автором проблематики та можливість її подальшої наукової розробки.

7. Висновок рецензента

У межах проведеного аналізу тексту не зафіксовано очевидних ознак академічного плагіату, фальсифікації наукових результатів чи інших порушень академічної доброчесності, що давало б підстави поставити під сумнів самостійність підготовки дисертації автором. Робота містить відповідні посилання на використані автором ідеї, розробки та твердження інших авторів, нормативно-правові акти та практичні матеріали.

Рецензент не має реального чи потенційного конфлікту інтересів у взаєминах із здобувачем та/або його науковим керівником.

Дисертаційна робота Казьмірука Сергія Дмитровича на тему «Методологічні та правові засади застосування поліграфа у секторі безпеки і оборони України», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» є завершеним, самостійним і концептуально цілісним науковим дослідженням, в якому розв'язано важливе наукове завдання.

Дисертація повністю відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (з наступними змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р., а її автор Казьмірук С. Д. заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора філософії із спеціальності 081 «Право».

Рецензент

Перший заступник директора з наукової
роботи ДНУ ІБП НАПрН України
кандидат технічних наук, доцент, с.н.с.

Володимир ФУРАШЕВ

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ

Помічник директора (до кадрів)
Державної наукової установи
«Інститут інформації, безпеки і права
НАПрН України»

